

SVESCI

— Kršćanska sadašnjost

(Izdaje Hrvatsko književno društvo
sv. Ćirila i Metoda; glavni i
odgovorni urednik
Tomislav Šagi-Bunić)

R. D.

U nizu naših poslijeratnih časopisa što nastaju i nestaju, preobražavaju se i stagniraju, zauzeo je svoje nezaposjednuto, odavno predbilježno mjesto i ovaj teološki.

Bilo je među promatračima naše duhovne zbilje onih koji su već zabilježili kako su se u nas, poslije rata, iz monolitnog i sveobuhvatnog dijalektičkog materijalizma postepeno artikulirale tradicionalne discipline takozvanih društvenih znanosti.

Imali smo tako trenutak naše filozofije iz kojeg su ponikla filozofska društva, filozofski časopisi te, konačno, i problemi odnosa između filozofije i politike. Imali smo, nadalje, trenutak naše sociologije koji je evoluirao u čitav pokret. Nedavno smo imali i trenutak naše politologije koji je u našu sredinu unio prve fakultete političkih znanosti i prve politološke časopise.

Nije li, eto, nastupio trenutak naše teologije?

Ovim navođenjem sretnih trenutaka naših društvenih znanosti ni pošto ne bismo željeli po pogrešnoj analogiji ustvrditi da se i teologija danas ponovno budi iz onog istog dijalektičkog materijalizma (koji je inače bio često proglašavan teologijom) koji je na početku obuhvaćao sve znanosti.

To bi se moglo tvrditi samo na jedan mnogostruko posredovan način. Naime ukoliko bismo onaj monolitni dijalektički materijalizam identificirali s političkom doktrinom koja je politički a ne konstitucionalno, ne po svojoj struk-

turi, bila nadređena svim znanostima pa onda i teologiji.

No i u tom političkom kontekstu sudbina teologije u nas svakako je drugačija od sudbine nauka. Naše su u nas tek postepeno, sa svojim jačanjem dolazile u ovakav ili onakav dodir s našom političkom zbiljom.

Predobro su nam poznata pitanja poput onih o odnosu politike i politologije, politike i sociologije, politike i filozofije.

No da bi se u nas moglo javno postaviti pitanje odnosa teologije i politike za to je bilo potrebno prethodno reguliranje odnosa između crkve i države.

Može se primijetiti da su se ti odnosi u posljednje vrijeme znatno popravili kako zbog opće demokratizacije našeg političkog života tako napose zbog izmijenjene politike rimske Kurije prema socijalističkim zemljama kao i prema drugim gorućim pitanjima današnjice.

U tom političkom kontekstu u čije opisivanje ovdje ne možemo ulaziti javljaju se eto i **Svesci**.

S političkog stajališta **Svesci** nagovještavaju novu etapu razvitka prastare crkvene doktrine o dva mača. Dakako budući da oba mača i onaj duhovni i onaj svjetovni djeluju ovdje na zemlji, to će se ovaj nagovještaj posve izvjesno razviti u složeni politički odnos koji će se od sada zbivati sve više pred očima javnosti.

Marksisti će dakako još jednom morati odrediti svoj stav prema ovom tradicionalnom problemu, poslije svega svjesni nedovoljnosti prosvjetiteljske, pa i hegelijanske kritike religije, a i tradicionalne klasne kritike države.

No ma kako mi ocijenili prva dva broja novog časopisa, moramo biti svjesni toga da je s njim na našu političku scenu, u naš javni

život ponovno stupila jedna stara snaga koja će u novim uvjetima, na nov način upravo politički djelovati.

Naime, apstraktna ideja dijaloga koju zastupaju pokretači novog časopisa nalazi svoj konkretni političko-ideološki izraz u ideji koegzistencije marksizma i religije, socijalističke države i crkve.

U uvodnoj riječi redakcije taj je program apstraktno i formuliran. **Svesci** žele upoznati čitaoca s kršćanskom (tj. crkvenom) verzijom i ocjenom problema našeg svijeta; **Svesci** stoje na stajalištu kršćanskog univerzalizma proklamirano na Drugom vatikanskom koncilu; njih ne zanimaju samo teološki problemi nego čitav totalitet života: »**Svesci** neće bježati ni od jednog područja života sa sviješću da treba prisluhnuti sve glasove i osjetiti sva bila«; **Svesci** žele ne samo povećati kršćansku naobrazbu nego izazvati misao svojih čitalaca te tako u duhu Koncila otpočeti dijalog o problemima vremena itd.

Prva dva broja ispunjena su gotovo isključivo prijevodima iz inozemnih teoloških revija i časopisa pa realizaciju ideje Svezaka valja tražiti u izboru tekstova.

U prvom broju karakterističan je napis G. Zizola **Vatikanska diplomacija** u kojem autor iznosi koncepciju nove crkvene diplomacije koja se prilagođava novim uvjetima vremena. Karakteristični su i prilozi Lochmana: **Crkva u marksističkom društvu**; **Funkcija laika u crkvi** E. Weinzierla; **Izvori slobode** K. Rahnera. U broju dva istakli bismo priloge A. Dumasa **Marksizam, ideologija i vjera** i A. Dondeynea **Suvremena kriza vjere**.

Ne pretendirajući na to da damo opću ocjenu ovih i drugih priloga u časopisu upiremo zaključno samo na već spomenuti ideološki-politički sadržaj napisa u koji-

ma se izravno probija misao prijelaza s konstantinske na apokaliptičku orijentaciju suvremene crkvene politike koja na ovim socijalističkim stranama misli da upravo s tim prijelazom daje onu koncepciju koja joj za uzvrat na drugoj strani treba da otvori mogućnost političke koegzistencije s radničkom državom i ideološke koegzistencije s ateističkom i marksističkom mišlju.

Esad Ćimić: Socijalističko društvo i religija

(Ispitivanje odnosa između samoupravljanja i procesa prevladavanja tradicionalne religije)

340 stranica, Svjetlost, Sarajevo 1966

Ivan Lučev

Knjiga je u stvari nešto prerađena autorova doktorska disertacija, obranjena decembra, 1964. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, pred Komisijom koju su sačinjavali dr Ante Fiamengo, redovni profesor, dr Vanja Sutlić vanredni profesor, dr Arif Tanović i Muhamed Filipović, docenti. Kako sam autor napominje (str. 271), riječ je »o izdvojenom odnosu (parcijalnom slučaju) samoupravljanja i religije, snimljenom na području Hercegovine, a u jednom određenom trenutku našeg društveno-istorijskog razvitka. Drugim riječima, konačan rezultat ne smije se poistovećivati s istorijskom situacijom jugoslavenskog društva uzetog u cjelinu«.

Sama knjiga podijeljena je u tri dijela. Prvi dio obuhvaća »teorijsku analizu teme«, drugi, »metodo-

loške osnove istraživanja», a treći predstavlja »sociološko istraživanje odnosa samoupravljanja i procesa prevladavanja religije«. Sva tri dijela podjednako su važna. Međutim, nemoguće je sva tri dijela zahvatiti podjednako. Svakako, najznačajniji je treći dio, istraživački rezultati, to više, što je ovo prvi pokušaj empirijske obrade ovog fenomena kod nas poslije rata. Međutim, prije same analize empirijskih činjenica, potreban je kratki pogled na teoretske pretpostavke i metodološke osnove.

Pored marksističkog stava prema religiji, autor smatra da postoje tendencije koje su najviše rasprostranjene i označene su kao (a) prosvjetiteljsko-racionalistička koncepcija, (b) stihijno-ekonomistička koncepcija i (c) administrativna koncepcija. Prema prosvjetiteljsko-racionalističkoj koncepciji, religija se može istisnuti ateističkom propagandom. »Tamo gdje se pojavljuje razum, nauka, nužno iščezavaju bogovi i religija« (str. 14). Međutim, »izvor religije nije isključivo u sferi svijesti« (str. 16). »Zbog toga efikasno suprotstavljanje religiji, po Marksu, podrazumijeva akciju usmjerenu na uklanjanje njenih socijalnih korijena, tj. na socijalnu a ne samo na prosvjetiteljsku borbu« (str. 16). Stihijno-ekonomistička koncepcija smatra da će religija nestati sama od sebe srazmjerno razvitku proizvodnih snaga, a dotle socijalizam mora da ima to u vidu i da s njom pravi kompromise. Takav automatizam negira svjesnost ljudskih akcija i udio ljudi u stvaranju historije. »Okolnosti su i ljudske djelatnosti«. Tek revolucionarnom akcijom u kojoj se zbiva »podudaranje mijenjanja okolnosti i ljudske djelatnosti« postepeno se dolazi u situaciju usklađivanja subjektivnih zahtjeva i objektivnih mogućnosti. Administrativna koncepcija podrazumijeva administrativne zahvate i pritisak, kao sredstvo za potiskivanjem religije. Međutim, »gušenje

vjerskih sloboda uvijek pojačava potrebu za vjerskim izživljavanjem. Snažnijom demokratizacijom jugoslavenskog društva prividno se povećava broj vjernika. U stvari povećava se broj onih koji slobodno ispoljavaju svoju religioznost« (str. 19). Tako, prema navodima autora, četiri posto ispitanika smatra da vjera nije slobodna, dok to mišljenje dijeli samo 1 posto svećenika. Osvrćući se na našu politiku prema religiji, autor kaže da su »subjektivne snage jugoslavenskog društva od početka, teorijski i praktično (ovo posljednje ne svuda), dosljedno odmjeravale što treba u ime demokracije dozvoliti, a što u ime socijalizma zabraniti« (str. 21).

»Pozicije marksističkog ateizma, duboko se razlikuju od iznijetih shvatanja. Marksistički ateizam ide u sam korijen stvari, nastojeći da obezbijedi uslove za uklanjanje onoga što doprinosi održavanju utješnih i pobožnih mitova, što podstiče iluzornu nadu u budućnost, dakle, svega onoga što uspavljuje čovjeka u pasivnom trajanju. Marksistički ateist ispituje socijalne i druge pretpostavke oslobođenja čovjeka, pa sve ljude orijentiše na stalni aktivitet. To je put trajnog oslobođanja stvaranja nesvetih uslova ljudskosti, koji se ostvaruju akcijom samih ljudi kao tvorca vlastite ljudskosti. Svaki čovjek treba da bude oslobođen za slobodu ljudskog djelovanja, u kojoj će svi ljudi biti sve više oslonjeni na sebe, svoje moći i ostvarenja« (str. 22).

Najteži problem, metodološka razrada, tj. povezivanje teorije s praksom, autor je sretno riješio. Polazeći od osnovne hipoteze, da »društvena angažovanost izražena u samoupravljačkoj praksi, dovodi do slabljenja i iščezavanja religioznosti onih koji učestvuju u toj aktivnosti« (str. 89), autor metodološki razrađuje sam fenomen religije. Za njega je religija kompleks sastavljen od tri bitna komponenta: (a) intelektualnog, (b) emocionalnog,

(c) obrednog. Tumačenje osnovnih religioznih pitanja dovodi do konstituiranja (a) kosmološke, (b) antropološke i (c) praktično-etičke sfere religije. Takav pristup omogućio mu je konstituiranje osnovnih tipova vjernika. Pa imamo (1) tipološki ubijedeni vjernik, (2) tradicionalni vjernik, (3) pokolebani vjernik, (4) emotivni ateist i (5) racionalni ateist.

Samoupravljačku praksu, autor je interpretirao kroz razne vidove angažiranja, sintetizirajući mnoga obilježja. Za autora postoje: (a) izrazito i stalno društveno angažiran, (b) djelomično, odnosno povremeno društveno angažiran, (c) društveno neangažiran.

Suprotstavljajući te dvije dimenzije društvene stvarnosti, jednu drugoj, autor smatra da se samoupravljanje i religija nalaze u obrnutoj korelaciji. Jer, »ako je samoupravljanje u praksi ostvarenje spoznaje vlastitih ljudskih moći, ako je ono proces koji odgovara ljudskoj prirodi, ako čovjek u njemu stalno i svestrano obrađuje sam sebe, onda ono pridonosi formiranju jasne svijesti o vlastitom položaju i znači prevladavanje otuđenosti. Takva ocjena logički proizlazi iz saznanja da samoupravljanje znači negaciju prinude spoljašnjih otuđenih sila. Samoupravljanje onemogućava da društvenu moć zloupotrebi bilo koja institucija i grupa ljudi i stvara prostor za ponovno potvrđivanje ljudskih osobina čovjeka. U tome je sadržana i osnovna veza između samoupravljačke prakse i religije, koja je kako smo utvrdili, u suštini inverzne prirode: razvijanjem samoupravljanja religija slabi, ili štaviše iščezava« (str. 252).

Ovako zamišljenu koncepciju istraživanja religije, postavljenu na čvrste marksističke pozicije, autor je realizirao na relativno malom prostoru, ali zato s bogatom istraživačkom tehnikom.

Sociološki zadatak istraživanja svodi se na utvrđivanje osnovnih

činilaca koji omogućuju prevladavanje religije, i s tim u vezi, kakav je specifični utjecaj društvenog samoupravljanja na razvoj ateizma kao stava prema stvarnosti i životu (str. 10).

Nemoguće je na ovako kratkom prostoru interpretirati sve dimenzije autorovog zahvata ovog problema. Naročito zato što autor međusobno ukrštava i analizira različite strukturalne karakteristike ispitanika. Samoupravljačka praksa — angažiranost, prema vjerskim karakteristikama i prema raznim socijalnim obilježjima. A može i obrnuto. Zato ćemo kroz nekoliko kratkih napomena i zaključaka autora, iznijeti sadržaj i rezultate istraživanja.

1. Raznorodnost uzroka koji utječu na procese napuštanja religije, i dramatična preživljavanja onih koji napuštaju religiju govore o tome »da je svaka pomisao o uniformnosti ovog procesa sasvim neosnovana« (str. 173). Kroz odgovore najčešći uzrok koji utječe na napuštanje religije, navodi se čitanje ateističke literature (30,7 posto) i saznanje da boga nitko nije vidio (6,28 posto). Pored tih uzroka još se mogu navesti: utjecaj ateista u porodici, utjecaj ateista u susjedstvu, praksa svećenika i njihov privatni život, nemoć boga da spriječi neljudska djela, odsustvo koristi od vjerovanja, NOB i društvena angažiranost, uspjeh u radu itd. Može se zamjeriti što veća pažnja nije data utjecaju i značenju idejne fizionomije SKJ i njene organizacione aktivnosti na procese prevladavanja religije.

2. Društvena angažiranost različito utječe na vjernike s obzirom na konfesionalno porijeklo vjernika. U tom smislu najveći je broj društveno angažiranih među pravoslavnima (26,4 posto), zatim među muslimanima (19,8 posto), i najzad među katolicima (16,9 posto). Ta dimenzija i njezina hijerarhija može se potvrditi analizom suprotnih

karakteristika. Struktura neangažiranih s obzirom na konfesionalno porijeklo daje suprotan redoslijed: neangažiranih katolika 17,5 posto, muslimana 12,6 posto i pravoslavnih 5,2 posto.

3. Kao posredujuće činioce, autor je uzeo u razmatranje razna strukturalna obilježja, socijalno porijeklo, spol, starost zanimanje i školsku spremu. Najvažnija obilježja jesu:

a) s obzirom na socijalno porijeklo, zemljoradničko porijeklo povoljno utječe na afirmativan stav prema religiji, dok ostale vrste porijekla djeluju gotovo ujednačeno u prilog stava prema ateizmu. (str. 211). S obzirom na konfesionalno porijeklo, zemljoradničko porijeklo kod katolika i muslimana inklinira prema religiji, a kod muslimana je veći stepen indiferentnosti. Suprotne karakteristike dobijamo analizom istih obilježja prema društvenoj angažiranosti. Zemljoradnici su procentualno manje društveno angažirani nego ostala zanimanja (radnici, službenici, zanatlije i trgovci). Skoro iste tendencije imamo s obzirom na konfesionalno porijeklo. Zemljoradnici katolici su izrazito neangažirani, dok su pravoslavni izrazito angažirani, a muslimani su negdje na sredini. Na osnovu tih podataka vidljivo je da društvena angažiranost dvostruko utječe na procese prevladavanja religije i to »neposredno — u smislu slabljenja i napuštanja religije; posredno (u istom smjeru), na taj način što pridonosi slabljenju ili iščezavanju onih elemenata socijalnog porijekla koji su više-manje prepreka intenziviranju procesa ateizacije. (str. 216).

b) Odnos religije prema spolnim karakteristikama nije toliko značajan da bi se moglo zaključiti da je religija različito uvjetovana s obzirom na spolne razlike. To važi za sva tri konfesionalna oblika.

c) Isto tako i dob nije značajan činilac različitih stavova prema religiji. Jedino ekstremne granice (mladi—stari) ukazuju na različite stavove prema religiji a i prema društvenoj angažiranosti. Srednja skupina je bezizražajna.

d) U odnosu na zanimanje, vidljiviji je odnos zanimanja i religije nego veza zanimanja i društvene angažiranosti. Zbog velike migracije poslije rata, većina zanimanja vuku svoje porijeklo sa sela, nisko značenje s obzirom na socijalno porijeklo.

e) Nasuprot tome, veliko je značenje školske spreme. Osjetna granica je kod onih iznad osmogodišnje škole. »Školska sprema ne utječe presudno na napuštanje religije, ali zato utječe na angažiranost.« (str. 244)

Pored hvale vrijednih napora, koje je autor uložio na metodološkom planu, ipak se osjeća praznina u interpretaciji činjenica, donošenju zaključaka i primijenjenoj tehnici koju autor navodi. Pri donošenju zaključaka osjeća se suha primjena podataka statističke obrade i nedostatak argumentacije činjenicama dobijenih ostalom tehnikom (razgovorom, promatranjem i analizom sadržaja). Osim zaključaka, koji su sintetizirajućeg karaktera, taj nivo (sinteza), a naročito njegov odnos prema teoretskim postavkama, nije jače zastupljen u knjizi.

Isto tako, moglo bi se prigovoriti zbog nezastupljenosti dimenzije suvremenih kretanja u svijetu (u našem društvu, reforma, reorganizacija SKJ, a i težnje crkve ka reorganizaciji i drugačijem tumačenju aktualnih događaja). Crkva se ovdje manje-više tretira kao statična, nepokretna institucija, a ona to nije.

Josef Macek: „The Hussite Movement in Bohemia“

(Husitski pokret u Češkoj), Lawrence and Wishart, London, Orbis Prague 1965. godine.

Ivan Lučev

Značenje ove studije J. Maceka, ogleda se u povezanosti analize husitsičkog pokreta s revolucionarnim vrenjima u procesu nestanka feudalizma. Knjiga sadrži trinaest poglavlja teksta (oko devedeset stranica), dodatak originalnih pisama i govora Jana Husa i njegovih sljedbenika, te 24 slike i dvije karte poprišta događaja.

Za autora husitski pokret predstavlja rezultat nagomilanih suprotnosti jedne izrazito klasne i eksploatorske društvenoekonomske formacije. Ne ulazeći u teoretska razmatranja društvenih pokreta i revolucionarnih kretanja, autor prilazi toj historijskoj pojavi za posve marksističkih pozicija. Za Marks, »revolucije se ne mogu vršiti po narudžbi i proizvoljno, nego su one svagdje i u svako doba bile nužna posljedica prilika, koje su potpuno nezavisne od volje i djelovanja pojedinih partija i čitavih klasa.«¹⁾ U tom smislu i autor polazi s pozicije da je husitski pokret »posljedica prilika« koje se javljaju u to doba, ne samo u Češkoj, već u čitavoj Evropi.

Čitav lanac revolucionarnih događaja u tadašnjoj Evropi prethodi husitskom pokretu. Već potkraj trinaestog stoljeća, dolazi do ustanka fiorentinskih tekstilaca, zvanih »Ciompi«, početkom četrnaestog stoljeća u Flandriji, a sredinom istog stoljeća u Francuskoj (Jacques — 1358. godine), da bi kraj stoljeća završio poznatom pobunom seljaka u Engleskoj, pod vodstvom

pastora John Balla i Wat Tylera (1381). Ni Njemačka, pa ni Švicarska, nisu bile pošteđene od revolucionarnih kretanja. Međutim, vrhunac je svakako husitski pokret u Češkoj, koji je najuspješnije izvršio juriš na feudalizam, ne toliko po svojoj trajnosti, već po programskoj osnovici i odjeku u čitavoj Evropi.

Premda je husitski pokret bio duboko motiviran ekonomskim uslovima, eksploatacijom, pljačkom i otimačinom, njegove vidljive forme bile su religiozne prirode. U tom smislu društveni pokreti i revolucionarna zbivanja robovlasničkog i feudalnog perioda imaju najčešće pečat stihijnosti. Element svjesnosti, slabo je zastupljen u tim pokretima. On naročito jača snaženjem radničke klase i u procesima socijalne revolucije. Husitskom pokretu može se pripisati veći stepen stihijnosti, nego svjesnosti. Premda je bio dobro organiziran i potkrijepljen dobrim teoretskim argumentima religiozne prirode, njegova uspješnost rezultat je neobično jakog revolta siromašnijih slojeva na nepodnošljive uslove života, koje su nametnuli crkveni i svjetovni feudalci.

Ova dimenzija (element svijesti i njen utjecaj na zbivanja) husitskog pokreta slabo je zastupljena u studiji autora. U tom smislu osjeća se nedostatak objašnjenja neuspjeha siromašnih slojeva u husitskom pokretu i velik uspjeh građanskih i buržoaskih elemenata. A tu je odigrala najvažniju ulogu društvena svijest. Nju je u većem stepenu imala buržoazija koja se javlja kao pobjednik.

Ne bi se moglo reći da autor nije zahvatio tu dimenziju husitskog pokreta. Njegova pažnja, s tog aspekta, usmjerena je na odnos Jana Husa i engleskog reformatora (kojeg je Hus u potpunosti slijedio) Johna Wycliffa. Kao jedan vid reformatorskih zahtjeva Johna Wycliffa koje su Hus i njegovi sljed-

Marks-Engels: Rani radovi, Naprijed, 1961, str. 356.

benici, uporno zahtijevali, bio je zahtjev za vraćanjem crkve i crkvenih učenja na biblijske pozicije.

Autor, najveći dio prostora poklanja historijskim događajima. Tako je već spomenutim dimenzijama (ekonomski uslovi, svjesnost pokreta i religioznim karakteristikama) posvećeno četiri glave, a samim historijskim događajima devet. Zato je potrebno dati jedan kratki rezime historijskih događaja kako ih opisuje autor.

Rezultirajući iz dubokih društvenih suprotnosti, sukobi su počeli još za života Jana Husa. Kao rektor Praškog sveučilišta Jan Hus držao je propovijedi vjernicima u čuvenoj Betlehemske kapeli. Teoretski, njegova predavanja bila su usmjerena na povratak crkve biblijskim formama, dok je s praktičke strane svoju oštricu usmjerio na razuzdani život crkvenog klera. Time se zamjerio svećenstvu. Hus se zamjerio i svjetovnom plemstvu, naročito onom stranog porijekla. Stvarajući sistem upravljanja na sveučilištu, Hus je odredio da svaka nacionalnost u upravi ima po jedan glas. Tako se dogodilo da stranci (Poljaci, Bavarci i Sasi) imaju, kad se ujedine, tri glasa, a Česi samo jedan. Na Husov zahtjev ta se situacija Kraljevskim dekretom izmijenila, pa su Česi imali tri glasa a ostali jedan.

Vrhunac nereda i početak ratnih operacija, počinje Husovim smaknućem u Konstanci (gdje je on otišao na molbu pape, da bi objasnio svoja shvaćanja biskupima i kardinalima). Formiraju se dva suprotna saveza. Savez husitske gospode i Savez katoličke gospode. Sukob se proširuje u križarski rat, porazom katolika koje je predvodio njemački car Sigismund. Husiti organiziraju vojnički život na komunističkim principima u novosagrađenom gradu Taboru. Husitske organizacije osnivaju se i u drugim gradovima. U Pragu je najjača poslije Tabora. Križarski ratovi protiv hu-

sita vode se punih sedamnaest godina. Vojnom organizacijom husita najprije upravlja Jan Žiška, kojeg su smatrali genijalnim vojskovođom, a kasnije Prokop Veliki, isto tako veliki vojskovođa. Oni su nanosili poraze križarima i kad su bili u bezizlaznim situacijama. Nemoćnost vojne pobjede prisiljava papu na sporazum s husistima (Bazel, 1432. godine), što predstavlja punu pobjedu i priznanje husističkom pokretu.

Bez obzira na to što je dato dosta prostora deskripciji, a mnogo manje analizi i sintezi (ako je deskripcija dobra, a ona u ovoj studiji svakako jest, mogu se izvršiti uspješni analitički i sintetički zahvati), u strukturi husitskog pokreta jasno izbijaju na površinu neke činjenice. To je svakako socijalni sastav husista.

Iako su siromašni slojevi najjače eksploatirani i pljačkani, te pokazali i najveće ogorčenje i revolt, siromašni slojevi nisu bili jedine kategorije husitskog pokreta. Isto tako značajan faktor i važnu organizacionu snagu činili su bogati građani, siromašni i srednji plemići, vitezovi i siromašno svećenstvo. Takav heterogeni sastav u vojnom pogledu bio je često pobjedonosan i uspješan. Međutim, u socijalnim akcijama i realizaciji nekih reformatorskih zahvata (organizacija privatnog vlasništva, podjela plijena i proizvoda) bogatiji slojevi su uvijek izlazili kao pobjednici. Uspješnost bogatijih slojeva, koji su bili obrazovaniji i svjesniji svojih ciljeva, naročito je došla do izražaja na kraju revolucionarnog pohoda, kad su husiti konstituirali svoju državu i svoju vlast. U tom momentu pokazalo se koliko su siromašni slojevi bili nesprenni u borbi za vlast i vladajuće položaje i koliko su bili nestručni u svim mahinacijama vitezova, bogatih građana i plemića. Još u početku husitskog pokreta husiti su bili podijeljeni na taboričane i utrakviste.

Taborićani su bili predstavnici sirotinje a utrakvisti, bogatijih slojeva. Takva struktura husita, naročito zbog većeg uspjeha utrakvista (bogatijih) u podjeli vlasti, daje husitskom pokretu karakter buržoaske revolucije.

Karakter husitske revolucije u sociološkom, tipološkom pogledu, nije predmet autorovih razmatranja. Isto tako autor se ne upušta u razmatranje karaktera husitskog pokreta, već ga na nekim mjestima naziva revolucijom, a na drugim pokretom. Vrijednost autorove deskripcije je u tome što se na osnovu bogate građe mogu izvesti tipološki zaključci. U tom smislu, husitski pokret mogao bi se prije nazvati revolucijom, nego običnom pobunom kmetova. Isto tako taj se pokret ne bi mogao nazvati socijalnom revolucijom, jer ne mijenja bitne elemente društvenoeкономске formacije feudalizma. Čak se ne bi mogao nazvati ni uspješnom buržoaskom revolucijom, jer nema sve elemente buržoaske revolucije. Postojanje buržoazije, odnosno bogatih slojeva u husitskom pokretu, i njegova značajna vojna, organizaciona i moralna (svjesna) uloga upućuje nas na zaključak da je građanska klasa (ili tačnije srednja klasa u socijalnoj strukturi) progresivna društvena grupa u konkretnoj historijskoj situaciji. S druge strane seljaštvo, siromašni gradski slojevi i pokoji predstavnik radništva (u zanatstvu) nisu bili spremni, nisu bili ni svjesni uloge koju igraju. Oni su samo oruđe u rukama srednje klase. Njihov zahtjev za povratak crkve na biblijske pozicije bio je zahtjev za ukidanje crkve kao feudalne institucije. A za to nisu bili sazreli društvenohistorijski uslovi. Prema tome, programi i proklamacije siromašnih slojeva su utopija.

Ekonomске pretpostavke pogodovalе su revolucionarnim stremljenjima, dok su strukturalne karakteristike bile mnogo nepovoljnije.

Isto tako i idejne pretpostavke išle su manje više za potvrđivanjem postojećeg satnja. To su naročito odnosi na poznate »Praške četiri tačke« (Praški program od četiri tačke). Taj program zahtijevao je (govoreći uopćeno) (1) slobodnu propovijed božje riječi bez ikakvih ograničenja, (2) crkvenu zajednicu svih vrsta, (3) za smrtni grijeh, (4) povratak Crkve na apostolsko vlasništvo. Osim zahtjeva za ukidanjem crkvenih imanja (povratak Crkve na apostolsko vlasništvo), sve ostale tačke odnose se na obredna ponašanja. Iako ove »četiri tačke« ne mijenjaju odnose u svjetovnom pogledu, one su zato prava revolucija u crkvenom svijetu. Zato su logične reakcije Pape, slanje križarskih vojski, i sedamaestogodišnji rat protiv husita. U tom pogledu husiti nisu izvojevali neku značajniju pobjedu, ali njihovi zahtjevi integralni su dio čitavog procesa reformacija u oblasti društvene svijesti.

Organizacioni način života husita, naročito taborićana u Taboru, svakako je interesantan s obzirom na neke napredne, moglo bi se reći komunističke koncepcije u organizaciji svakodnevnog života. Tu je najznačajniji moment ukidanje privatnog vlasništva u Taboru, sistem izbornih funkcija (vojnih i privrednih), raspodjela prema radu i uspjehu u ratu, humani odnosi između pripadnika taborićanske stranke, uvažavanje vojnih, organizacionih i duhovnih sposobnosti. Sve to govori da su taborićani racionalno i uspješno organizirali svoj život u Taboru. Kao napomena, oni su Tabor izgradili na sasvim novom (pročanskom) mjestu, a u početku su najmasovniji bili hodočasnici koji su očekivali da se pojavi Krist i da ih vodi.

Pokušaj ukidanja privatnog vlasništva, ili još značajnije, uočavanje štetnosti same institucije privatnog vlasništva, daju posebne karakteristike husitskom pokretu, posebno

taborićanima. Međutim, autor ovo me fenomenu ne poklanja dovoljno pažnje. Negacija privatnog vlasništva, zasnivala se na biblijskim učenjima Isusa Krista. Osnovne društvene vrijednosti bile su: jednakost, bratstvo i ljubav. Unutar tih vrijednosti nije bilo mjesta mržnji, tlačenju a ni privatnom vlasništvu.

Uvažavajuće spomenute karakteristike husitskog pokreta, može se slobodno reći da je husitski pokret jednim svojim dijelom (Tabor) pre-rastao okvire obične pobune, ali nije postigao elemente socijalne revolucije. Zato je naziv husitska revolucija najbliži istini.

Studija Josefa Maceka, prikazujući na ovakav način husitski pokret, značajan je doprinos sociološkom sagledavanju određenih društvenih kretanja u historiji. Iako je način iznošenja pretežno deskriptivan, bogatstvo činjenica omogućuje i čini uspješnim svaki intelektualni napor ka analitičkoj razradi i sintezi.

Gordon Connell — Smith: The Inter — American System

Oxford University Press
London—New York—Toronto
1966, str. 345

Radovan Vukadinović

U zaista bogatoj literaturi, koja se bavi problemima Latinske Amerike i naročito interameričkim odnosima knjiga Gordona Connella—Smitha zauzima posebno mjesto. U namjeri da svestrano sagleda i istraži interameričke odnose, autor ove opsežne monografije uložio je

mnogo truda, znanja i volje da njegov rad bude što cjelovitiji i originalniji. Tako je nastala knjiga sa niz dobrih i zapaženih kvaliteta, koji je odvajaju od sličnih izdanja, ponekad prilično jednostrano orijentiranih ili pak podređenih unaprijed postavljenim zadacima.

Interamerički sistem i odnose u njemu, autor je shvatio u prvom redu kao određenu političku kategoriju, i ta njegova koncepcija ogleda se u striktnom i dosljednom tretiranju sistema od njegovog nastanka pa sve do najnovijeg razvoja. Ideju jedinstva Zapadne hemisfere Smith prati od početka 19. stoljeća, preko različitih projekata, koncepcija i doktrina značajnih za razvoj čitavog ovog područja, stvaranja institucionaliziranog oblika suradnje — Organizacije američkih država — i suvremenih tokova, kontinuirano ističući političku stranu odnosa, naročito na liniji SAD — zemlje Latinske Amerike. Takav tretman morao je nužno eksplicitirati u sebi i tendenciju jačeg isticanja zavisnosti interameričkih odnosa od političke akcije naj snažnije države tog područja — SAD, koje od samih početaka organiziranog djelovanja interameričkog sistema imaju u njemu vodeću ulogu.

Čak i u dijelu u kojem se razmatra mehanizam pravnog djelovanja OAD autor je nastojao što bolje povezati političku komponentu rada organizacije, zahtjeve koji su se pred nju postavljali s konkretnim pravnim rješenjima, što u velikoj mjeri pridonosi većoj preglednosti ovog rada. Interamerički odnosi razmatraju se kao specifična forma odnosa, u kojem su interesi jedne svjetske super sile u sve većoj opreci s razvojem, mogućnostima i težnjama ostalih latinskoameričkih država. OAD kao prvo organizirano tijelo međusobne suradnje kretalo se upravo u znaku te relacije 1 : 20, jer su zemlje Latinske Amerike u velikoj većini apsolutno ekonomski i politički zavisne od

SAD. S druge strane, njihovi stvarni nacionalni interesi veoma su daleko od sjeveroameričkih.

Izlažući veoma detaljno interameričke odnose i posebno prateći pojedine faze snažnijeg djelovanja preko OAD, ili pak one momente kad su SAD jednostranim akcijama samostalno rješavale određena pitanja, Smith dolazi do odnosa nastalih nakon II svjetskog rata, te njima — zbog njihovog značenja poklanja najviše prostora. U tom razdoblju direktno miješanje u unutrašnje stvari država Latinske Amerike, organizirano svrgavanje nepoćudnih režima, strah od eventualnih promjena — a posebno od mogućnosti prodora komunizma na Zapadnu hemisferu — sve su to bili elementi koji su karakterizirali američku politiku u tom dijelu svijeta. Pisac knjige dao je i jednu veoma tačnu ocjenu američke politike, koja po njegovu mišljenju, ima previše elemenata statičnosti te nije u stanju da shvati i aktivno djeluje u svijetu, koji se sve više mijenja. To neshvaćanje promjena u Latinskoj Americi, napor i znatne mogućnosti da se utječe na daljnji pravac događaja bili su i ostali osnovna poluga vanjskopolitičkog djelovanja SAD u okviru interameričkog sistema. Zahvaljujući nizu političkih, ekonomskih i geografskih faktora SAD su kroz čitavo vrijeme ostale anolutni gospodari, sposobni da na tom području u formalno suverenim državama djeluje unilaterano prvenstveno na bazi opće linije politike SAD.

Nakon II svjetskog rata kad je hladni rat postao novi ideološki, politički i militarni pravac djelovanja, SAD su svoju doktrinu zadržavanja komunizma, počele primjenjivati i na Latinsku Ameriku oštro se suprotstavljajući svim promjenama, koje bi mogle ugroziti statičnost režima i njihovu orijentaciju prema Sjedinjenim Državama. Otvorene intervencije kao dio opće politike SAD dobile su u tom re-

gionu zaista izuzetne forme, kako zbog blizine velikog sjevernog sjedra, tako i zbog permanentne slabosti i zavisnosti latinskoameričkih političkih režima.

Analizirajući pojedine američke akcije radi »održanja mira i sigurnosti« na Zapadnoj hemisferi, što je inače jedan od glavnih zadataka OAD, posebno se ističe tok guatemalske krize i mjere koje su SAD poduzele u cilju eliminiranja nepoželjnog Arbenzovog režima. Posebno mjesto u tom dijelu zauzima slučaj Kube i aktivnost SAD, koje su pokušale i tada da pravovremeno interveniraju. Nakon iznošenja glavnih događaja i prikaza žučnih debata o Kubi u OAD, autor zaključuje da je u tom slučaju američka akcija doživjela neuspjeh, premda se ne upušta u širu ocjenu američke neuspjele akcije. Kuba je, tvrdi Smith, ostala, režim Castra nije eliminiran, a u samoj zajednici (ako se taj termin može uopće upotrebiti za OAD) došlo je do značajnog podvajanja. Konkluzije Gordon Connella—Smitha, inače nastavnika Međunarodnih odnosa na univerzitetu u Hullu, koji se sigurno ne može svrstati u krug pristalica Fidela Castra, svode se zapravo na zahtjev za efikasnijim djelovanjem SAD u Latinskoj Americi. Ono ne bi trebalo da teži prvenstvenom djelovanju na vojnom planu, već da prije svega realno sagleda i pomogne socijalni i ekonomski razvitak, jer je to glavno područje na kojem su sve zemlje Latinske Amerike osjetljive, te je zbog toga i prodor novih ideja moguć.

Takozvana komunistička prijetnja miru u slučaju Kube, bila je svakako znatno ozbiljnija nego u Guatemali, ali upravo zbog izmijenjenih međunarodnih odnosa i nove ravnoteže snaga, koju autor veoma površno ističe, kao i izvjesnih evolucija unutar samog interameričkog sistema, kubanska revolucija i njene tekovine nisu uništene, već je postojanje prve socijalističke dr-

taborićanima. Međutim, autor ome fenomenu ne poklanja dovoljno pažnje. Negacija privatnog vlasništva, zasnivala se na biblijskim učinjima Isusa Krista. Osnovne društvene vrijednosti bile su: jednakost, bratstvo i ljubav. Unutar tih vrijednosti nije bilo mjesta mržnji, tlačenju a ni privatnom vlasništvu.

Uvažavajuće spomenute karakteristike husitskog pokreta, može se slobodno reći da je husitski pokret jednim svojim dijelom (Tabor) pre-rastao okvire obične pobune, ali nije postigao elemente socijalne revolucije. Zato je naziv husitska revolucija najbliži istini.

Studija Josefa Maceka, prikazujući na ovakav način husitski pokret, značajan je doprinos sociološkom sagledavanju određenih društvenih kretanja u historiji. Iako je način iznošenja pretežno deskriptivan, bogatstvo činjenica omogućuje i čini uspješnim svaki intelektualni napor ka analitičkoj razradi i sintezi.

Gordon Connell — Smith: The Inter — American System

Oxford University Press
London—New York—Toronto
1966, str. 345

Radovan Vukadinović

U zaista bogatoj literaturi, koja se bavi problemima Latinske Amerike i naročito interameričkim odnosima knjiga Gordona Connella—Smitha zauzima posebno mjesto. U namjeri da svestrano sagleda i istraži interameričke odnose, autor ove opsežne monografije uložio je

mного truda, znanja i volje da njegov rad bude što cjelovitiji i originalniji. Tako je nastala knjiga sa niz dobrih i zapaženih kvaliteta, koji je odvajaju od sličnih izdanja, ponekad prilično jednostrano orijentiranih ili pak podređenih una-prijed postavljenim zadacima.

Interamerički sistem i odnose u njemu, autor je shvatio u prvom redu kao određenu političku kategoriju, i ta njegova koncepcija ogleda se u striktnom i dosljednom tretiranju sistema od njegovog nastanka pa sve do najnovijeg razvoja. Ideju jedinstva Zapadne hemisfere Smith prati od početka 19. stoljeća, preko različitih projekata, koncepcija i doktrina značajnih za razvoj čitavog ovog područja, stvaranja institucionaliziranog oblika suradnje — Organizacije američkih država — i suvremenih tokova, kontinuirano ističući političku stranu odnosa, naročito na liniji SAD — zemlje Latinske Amerike. Takav tretman morao je nužno eksplicitirati u sebi i tendenciju jačeg isticanja zavisnosti interameričkih odnosa od političke akcije najsnažnije države tog područja — SAD, koje od samih početaka organiziranog djelovanja interameričkog sistema imaju u njemu vodeću ulogu.

Čak i u dijelu u kojem se razmatra mehanizam pravnog djelovanja OAD autor je nastojao što bolje povezati političku komponentu rada organizacije, zahtjeve koji su se pred nju postavljali s konkretnim pravnim rješenjima, što u velikoj mjeri pridonosi većoj preglednosti ovog rada. Interamerički odnosi razmatraju se kao specifična forma odnosa, u kojem su interesi jedne svjetske super sile u sve većoj opreci s razvojem, mogućnostima i težnjama ostalih latinskoameričkih država. OAD kao prvo organizirano tijelo međusobne suradnje kretalo se upravo u znaku te relacije 1:20, jer su zemlje Latinske Amerike u velikoj većini apsolutno ekonomski i politički zavisne od

SAD. S druge strane, njihovi stvarni nacionalni interesi veoma su daleko od sjeveroameričkih.

Izlažući veoma detaljno interameričke odnose i posebno prateći pojedine faze snažnijeg djelovanja preko OAD, ili pak one momente kad su SAD jednostranim akcijama samostalno rješavale određena pitanja, Smith dolazi do odnosa nastalih nakon II svjetskog rata, te njima — zbog njihovog značenja poklanja najviše prostora. U tom razdoblju direktno miješanje u unutrašnje stvari država Latinske Amerike, organizirano svrgavanje nepoćudnih režima, strah od eventualnih promjena — a posebno od mogućnosti prodora komunizma na Zapadnu hemisferu — sve su to bili elementi koji su karakterizirali američku politiku u tom dijelu svijeta. Pisac knjige dao je i jednu veoma tačnu ocjenu američke politike, koja po njegovu mišljenju, ima previše elemenata statičnosti te nije u stanju da shvati i aktivno djeluje u svijetu, koji se sve više mijenja. To neshvaćanje promjena u Latinskoj Americi, napor i znatne mogućnosti da se utječe na daljnji pravac događaja bili su i ostali osnovna poluga vanjskopolitičkog djelovanja SAD u okviru interameričkog sistema. Zahvaljujući nizu političkih, ekonomskih i geografskih faktora SAD su kroz čitavo vrijeme ostale apsolutni gospodari, sposobni da na tom području u formalno suverenim državama djeluje unilateralno prvenstveno na bazi opće linije politike SAD.

Nakon II svjetskog rata kad je hladni rat postao novi ideološki, politički i militarni pravac djelovanja, SAD su svoju doktrinu zadržavanja komunizma, počele primjenjivati i na Latinsku Ameriku oštro se suprotstavljajući svim promjenama, koje bi mogle ugroziti statičnost režima i njihovu orijentaciju prema Sjedinjenim Državama. Otvorene intervencije kao dio opće politike SAD dobile su u tom re-

gionu zaista izuzetne forme, kako zbog blizine velikog sjevernog susjeda, tako i zbog permenentne slabosti i zavisnosti latinskoameričkih političkih režima.

Analizirajući pojedine američke akcije radi »održanja mira i sigurnosti« na Zapadnoj hemisferi, što je inače jedan od glavnih zadataka OAD, posebno se ističe tok guatemalske krize i mjere koje su SAD poduzele u cilju eliminiranja nepoželjnog Arbenzovog režima. Posebno mjesto u tom dijelu zauzima slučaj Kube i aktivnost SAD, koje su pokušale i tada da pravovremeno interveniraju. Nakon iznošenja glavnih događaja i prikaza žučnih debata o Kubi u OAD, autor zaključuje da je u tom slučaju američka akcija doživjela neuspjeh, premda se ne upušta u širu ocjenu američke neuspjele akcije. Kuba je, tvrdi Smith, ostala, režim Castranije eliminiran, a u samoj zajednici (ako se taj termin može uopće upotrebiti za OAD) došlo je do značajnog podvajanja. Konkluzije Gordon Connella—Smitha, inače nastavnika Međunarodnih odnosa na univerzitetu u Hullu, koji se sigurno ne može svrstati u krug pristalica Fidela Castra, svode se zapravo na zahtjev za efikasnijim djelovanjem SAD u Latinskoj Americi. Ono ne bi trebalo da teži prvenstvenom djelovanju na vojnom planu, već da prije svega realno sagleda i pomogne socijalni i ekonomski razvitak, jer je to glavno područje na kojem su sve zemlje Latinske Amerike osjetljive, te je zbog toga i prodor novih ideja moguć.

Takozvana komunistička prijetnja miru u slučaju Kube, bila je svakako znatno ozbiljnija nego u Guatemali, ali upravo zbog izmiješenih međunarodnih odnosa i nove ravnoteže snaga, koju autor veoma površno ističe, kao i izvjesnih evolucija unutar samog interameričkog sistema, kubanska revolucija i njene tekovine nisu uništene, već je postojanje prve socijalističke dr-

žave na Zapadnoj hemisferi imalo i znatnog utjecaja na podvajanje stavova u nekada čvrsto jedinstvenom sistemu OAD. To podvajanje stavova, bez obzira na kvantitet i kvalitet nosilaca nove struje, suprotno interesima politike SAD — predstavlja paradoks koji možda na najbolji način pokazuje krutost politike SAD. Istovremeno to je i značajan pravac daljnjeg eventualnog djelovanja i znak da se i u interameričkim odnosima stvari ipak mijenjaju. Ako se kubanska revolucija smjesti u okvire cjelokupne američke vanjskopolitičke dotkrine i prakse djelovanja, onda je sasvim jasno da je Kuba imala i da će imati i dalje znatnog utjecaja (posredno ili neposredno) na razvoj odnosa u OAD, premda više nije član te organizacije. Kuba može služiti Sjedinjenim Državama i dalje kao određena meta, one mogu u duhu Monroeove doktrine zahtijevati striktno nemiješanje u poslove drugih zemalja na Zapadnoj hemisferi okupljajući i jačajući vojne režime Latinske Amerike, ali sama činjenica da »prijetnja Kube« nije ujedinila sve snage Latinske Amerike oko SAD, svjedoči o izvjesnim evolucijama koje danas mogu biti sagleđavane i na jednom širem planu pokušaja izvjesnih odvajanja, odnosno regionalnih subgrupacija u Latinskoj Americi.

Autor knjige Kubu i splet odnosa koji je ona pokrenula, povezuje s dominikanskom krizom, i ističe da je unilateralna akcija Johnsonove administracije naišla na osudu zemalja Latinske Amerike. Bez obzira na krajnji rezultat i likvidiranje režima, koji je izgledao suprotan interesima SAD, ni to novo poglavlje interameričkih veza nije nikako pridonijelo jačanju jedinstvenosti. S druge strane zahtjevi za subordinacijom, zaštitom američkih nacionalnih i globalnih interesa ponovno su se sasvim jasno postavili, izazivajući revolt stanov-

ništva zemalja Latinske Amerike. Zbog toga je i pokušaj da se OAD pretvori u glavnog borca protiv komunizma, ovoga puta navodno u Dominicani, naišao na otpor članica i oslabio je u znatnoj mjeri ideju i funkcionalnost same organizacije.

Dobrim opisom pojedinih događaja, političkih kretanja, stvarnog djelovanja mehanizma OAD i uz pomoć preciznih podataka autor je uspio dati veoma dobar prikaz odnosa na Zapadnoj hemisferi, koji može poslužiti kao solidna baza svakog daljnjeg promatranja. Od posebnog je značenja i to što je pisac knjige izvjesno vrijeme proveo u Latinskoj Americi gdje se upoznao s konkretnim djelovanjem OAD. To znatno podiže vrijednost njegovih zapažanja i analiza. Možda zbog toga i začuđuje činjenica da se on nije više pozabavio isticanjem ogromnih disproporcija, koje postoje na ekonomskom planu razvoja, što svakako ima svog neposrednog i, po našem mišljenju, najznačajnijeg utjecaja na položaj SAD u interameričkim odnosima. Makar i ilustrativno navođenje razlika znatno bi pomoglo da se stvori šira slika političkih odnosa, koji su uvijek, a posebno u Latinskoj Americi, tijesno povezani s ekonomskim faktorom.

Na kraju, osvrćući se na ulogu OAD i ostala područja suradnje, koja do sada nije dala neke naročite značajne rezultate, autor je pokušao izvući određene zaključke. On smatra da su SAD konzervativna zemlja, koja i u međunarodnim odnosima nastupa kao konzervator starih odnosa, zainteresirana prvenstveno za suzbijanje komunizma što je već postala »opsesija« njihove politike. Na zemlje Latinske Amerike Sjedinjene Države gledaju u duhu svoje opće strategije i nisu u stanju da shvate specifične i zaista mnogobrojne probleme tog regiona. SAD isto tako, zaključuje

Smith, ne mogu postati pravi i demokratski lider zemalja Latinske Amerike, ukoliko ne riješe neke svoje interne probleme, koji imaju općeg odraza na interameričke odnose. Civilna prava građana SAD i likvidacija siromaštva postavljaju se tako kao jedan od osnovnih preduvjeta mogućnosti da Sjedinjene Države dobiju novu ulogu u okviru interameričke povezanosti.

Oslanjanje na kompromitirane vojne ili političke režime ne daje čvrstu garanciju uspjehu američke akcije niti rješava pitanja interameričkih odnosa u jednoj duljoj perspektivi. Neuspjeh Kennedyjevog Saveza za progres i sadržaj nove Johnsonove doktrine jasno otkrivaju pogrešan put kojim sada idu SAD. Provođenje korjenitih reformi na unutrašnjem planu, kao osnovnom polju stvarne i efikasne akcije, moglo bi dati znatno pozitivnije rezultate. Podređivanje interesima SAD svih odnosa, pokušaj iskorištavanja Organizacije Američkih Država kao paravana američkih akcija i nerazumijevanje stvarnih potreba zemalja Latinske Amerike ne osigurava veće uspjehe američkoj vanjskoj politici i ne daje doprinos općoj svjetskoj stabilizaciji odnosa.

Johnsonova doktrina jasno je stavila do znanja da SAD neće dopustiti nastanak »novih Kuba« na Zapadnoj hemisferi, ali to svakako nije dovoljno da se brojni problemi riješe i da se čitav interamerički sistem vječno održi na sadašnjem nivou.

Možda i ovaj autorov zaključak treba zadržati kao jedno značajno predviđanje zasnovano na realnosti interameričkih odnosa i stvarnog stanja u tom dijelu svijeta.

„The Journal of Politics“

No. 1/1967.

Jovan V. Mirić

Prvi ovogodišnji broj kvartalnika za političke nauke, što ga izdaje Južno udruženje za političke nauke u suradnji s Florida univerzitetom, donosi nekoliko zanimljivih priloga. Pored tematske raznolikosti i sadržaja samih priloga, ta se zanimljivost očituje i u tome što su neke rasprave za nas veoma aktualne u ovoj početnoj fazi konstituiranja političkih nauka u nas (odnos između politike i prava, između akademskih stanovišta i prakse i sl.).

Tako u raspravi »Ideologies and attitudes, academic and judicial«, polemički intoniranoj, Glendon Schubert govori o nedostatku kritičke literature s područja javnog prava i o nekim stanovištima koja su očito preživjela. Njihove autore Schubert naziva »Donkijhotima javnog prava«. U eri sve sistematskijeg izučavanja suvremene antropologije, psihologije, sociologije i niz drugih društvenih disciplina, u eri kompjuterske tehnike i tehnologije, ni pravo, a niti sudstvo ne mogu više ostati, smatra autor, na dosadnom i besplodnom prežvakavanju tekstova, na vještoj retorici i visokoparnim frazama, već se moraju s više osjećaja za ritam i zahtjeve vremena, uključiti u praćenje suvremenih procesa. O tome kako da se to postigne postoje oprečna mišljenja između politologa, s jedne, i pravnih teoretičara i praktičara s druge strane, ali isto tako i između samih politologa.

Po mišljenju autora, danas postoje tri osnovne orijentacije u odnosu na izučavanje prava i sudstva: *tradicionalizam*, *konvencionalizam* i *bihejviorizam*. Prema *tradicionalističkom* stanovištu i sama politika izvodi se iz konstitucionalnog (ustavnog) prava, »public law-a«, iz če-

ga slijedi da je i sudska odluka determinirana, dobrim dijelom, autoritativnom strukturom pravne norme. Prema *konvencionalnom* stanovištu sudska odluka je produkt interakcija raznih socijalnih grupa. Ovdje se, dakle, polazi od političkih procesa u širem smislu, a ne ograničava se samo na područje prava i sudstva. Stanovište sudskeg *biheviorizma* je, u stvari, pokušaj konstrukcije sistematske teorije o ljudskom ponašanju, o činjenicama vezanim uz sudski proces, a posebno o ponašanju sudaca. Težište je, dakle, na personalitetu kao izvoru samostalnih odluka.

To su osnovna stanovišta o *sudstvu* kao važnom elementu i funkciji političkog sistema. Što se pak tiče stavova samog sudstva, oni su također veoma važni za skladan politički i pravni poredak. Dosljednost sudova, smatra autor, ne zavisi samo od ličnih osobina, sklonosti i ideoloških orijentacija sudaca i njihove slobodne odluke, već je determinirana brojnim socijalnim faktorima.

Članak Luciusa Barkera, »*Treće stranke u parnici*« (Third parties in litigation), mada zvuči kao »čista« pravna tema može i za politologe biti zanimljiv, jer je u njemu težište upravo na političkim aspektima učešća trećih osoba u parnici, a ne na pravnoj tehnici, proceduri i sl. U raznim oblicima učešća trećih osoba u parnici (inicijativa, financiranje, vođenje parnice i sl.) nosioci mnogih aktivnosti su, obično, razne interesne grupe, koje mogu imati dominantan utjecaj na tok i rezultate postupka, što sve može da ima i značajne političke implikacije.

U članku »*Siromaštvo, nezaposlenost i ekonomski razvitak*« James E. Anderson analizira nacionalnu politiku protiv bijede u Sjedinjenim Američkim Državama s fokusom na kampanji protiv bijede od 1960. godine. Nakon pokušaja da se ispita priroda i porijeklo

bijede u društvu (u čemu se, usput rečeno, više ispituju posljedice nego pravi uzroci) pokušava se utvrditi neka vrsta strategije borbe protiv siromaštva kao i neki od mogućih političkih aspekata »objavlivanja rata siromaštvu« u SAD. Postoji, naravno, mnogo takvih strategija koje državi stoje na raspolaganju u otklanjanju bijede i nezaposlenosti. Autor navodi slijedeće: 1) *aggregationist strategy* obuhvaćala bi opsežne državne potihvate, prije svega u fiskalnoj i monetarnoj politici, za poboljšanje ekonomskog položaja i smanjenja nezaposlenosti; 2) *alleviative strategy* stavlja težište na neposrednu pomoć siromašnima i nezaposlenima; 3) *curative strategy*, za razliku od prethodne, stavlja akcent na samopomoć i osposobljavanje ljudi za vlastito sticanje prihoda; 4) *equal opportunity strategy* zalaže se za izjednačavanje uslova za sve rase i kategorije stanovništva. Naglasak je na eliminiranju diskriminacije u odnosu na crnce, Indijance, Meksiko-Američane i Portorikance. Nabrajajući zatim neke državne mjere i norme donesene radi uklanjanja bijede, autor se na kraju općiravdano pita može li bijeda ikada biti potpuno likvidirana. Takvo je pitanje opravdano tim više što se siromaštvo, odnosno bogatstvo ne može mjeriti samo dolarima i odgovarajućom količinom dobara koja za njih može biti kupljena, već prije svega mjerom ljudskog dostojanstva. Predsjednik Johnson u svojoj viziji »velikog društva« obećao je likvidaciju bijede, a već nekoliko godina vijetnamski rat guta ogromna sredstva i ljudske živote. Je li to put i cijena za progres? Ili, možda Johnson smatra da se bijeda može likvidirati — ubijanjem bijednih!

Michael W. Suleiman u interesantnom prilogu »*Izbori u konfesionalnoj demokraciji*« razmatra izborni proces i neke aspekte ustavnog i političkog poretka u Libano-

nu. Ono što je za nas zanimljivo jest upravo objašnjenje pojma i primjena principa konfesionalne demokracije (confessional democracy). Naime, konfesionalna demokracija je takav ustavni i politički sistem koji raznim vjerskim sektama osigurava podjednake mogućnosti da zauzmu odgovorne političke, upravne i druge važne funkcije u državi. Tako čl. 95. libanonskog ustava određuje da će »vjerske sekte biti pravično predstavljene u javnim poslovima i u sastavu ministarstva«. Međutim, jedno je norma a drugo stvarnost. Politička praksa i u Libanonu pokazuje da su utjecajnije sekte na najodgovornijim pozicijama vlasti.

Oni koji se posebno interesiraju za političke procese u Latinskoj Americi naći će u članku Russella H. Fitzgibbona, »Mjerenje demokratskih promjena u Latinskoj Americi«, mnogo zanimljivih pokazatelja koji ne govore samo o stupnju demokratičnosti (jer svatko za »svoju« demokraciju ima i »svoja« mjerila, pa je stoga teško odrediti šta demokracija stvarno jest) već i o mnogim drugim stranama društveno-ekonomskog, kulturnog i političkog života i stila naroda ove hemisfere. Autor na osnovu petnaest kriterija — da spomenemo samo neke: obrazovni nivo, životni standard, politička zrelost, sloboda od strane dominacije, nacionalni dohodak — prati promjene »demokratskog kursa« u dvadeset latinsko-američkih zemalja. Iz statističkih podataka i grafikona, kojima članak obiluje mogli bi se ponegdje izvući i drugačiji zaključci nego što to čini autor. No treba shvatiti da ti podaci i pokazatelji govore samo parcijalno o složenom političkom životu tih država i da ne mogu biti sigurna osnova za stvaranje zaključaka s iole trajnijom vrijednošću zbog izuzetne političke dinamike i rovnosti političkih sistema u tim zemljama.

U ovom broju »The journal of politics« donosi još članak Lewisa A. Fromana »Jedna analiza javne politike u gradovima« i veoma bogat prilog prikaza, knjiga i časopisa iz oblasti političkih nauka.

Putevi revolucije, br 7-8, 1966.

God. VI, Zagreb, 1966.
Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske

Gordana Vlačić

U ovom dvobroju periodičnog časopisa Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske iz Zagreba, koji je izašao iz štampe sredinom januara 1967. godine, nalazimo niz priloga o historiji jugoslavenskih naroda između dva rata. S obzirom na tematiku kojom se bave pojedini prilozi, časopis je podijeljen na nekoliko dijelova.

U prvom dijelu »Rasprave i članci«, po svojoj aktualnosti dominiraju prilozi: Franjo Tuđman: »Društveni aspekti narodnooslobodilačkog pokreta u Jugoslaviji«; Henri Michel: »Društveni problemi stvaranja Narodne fronte u Jugoslaviji do 1941. godine«. Prilozi prvih dvaju autora tematski su usko vezani, i za čitaoce od posebnog interesa, jer su to ujedno i njihovi referati na međunarodnom znanstvenom skupu održanom u organizaciji milanskog sveučilišta 25. i 26. marta 1966. godine na temu »Društveni aspekti pokreta otpora u Evropi«.

Francuski predstavnik na tom skupu Henri Michel, u svom prilogu analizira odnos društvenih snaga u Francuskoj prema problemu pojave i razvitka fašizma u Evropi,

a posebno u Francuskoj. U tom prikazu osvjetljava ulogu pojedinih društvenih grupa i političkih partija u Francuskoj u odnosu na razvitak pokreta otpora, s posebnim osvrtom na djelovanje i ulogu Komunističke partije Francuske u tom procesu. Prilog obiluje nizom vrijednih podataka, veoma korisnim svakome tko se bavi problemom pojave i razvitka pokreta otpora u Evropi, posebno u Francuskoj.

Prilog Franje Tuđmana od posebnog je značenja jer se odnosi na problematiku pojave otpora protiv okupatora u našoj zemlji. Prilog je utoliko značajniji jer je čitan na jednom međunarodnom naučnom skupu historičara, koji su se, između ostalog, i preko ovog priloga mogli upoznati s jednim mišljenjem o pojavi i razvitku narodnooslobodilačke borbe jugoslovenskih naroda, kao svojevrsnim prilogom dosadašnjim iskustvima i teoretskim postavkama o uslovima razvitka socijalističkih revolucija. Na početku referat pokazuje autorovu namjeru iznošenja jedne šire analize društveno-ekonomskih i političkih previranja u predratnoj Jugoslaviji kao realnoj podlozi za podizanje ustanka. U nekim aspektima te problematike, autor je išao mnogo dalje u historiji s namjerom da što dokumentarnije obrazloži svoje stavove. Da li zbog vremenskog ograničenja izlaganja ili zbog prirode samog skupa, autor nije stigao obuhvatiti sve komponente društvenih previranja u predratnoj Jugoslaviji, kao ni one koje se odnose na period 1941—1945. godine. Zbog toga, autor je svoju pažnju obratio prvenstveno na jedan od aspekata društvenih previranja u Jugoslaviji, i to na problem međunacionalnih odnosa, a unutar te problematike, prvenstveno na hrvatsko-srpske odnose. Svođenje problema međunacionalnih odnosa u predratnoj Jugoslaviji prvenstveno na hrvatsko-srpske odnose, autor obrazlaže svojim uvjerenjem da je cjelokupno dru-

štveno previranje u Sloveniji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Vojvodini toga vremena bilo u uskoj ovisnosti »od očekivanja rezultata borbe za rješenje hrvatskog pitanja.« (str. 15). Moramo primijetiti da je ovakvo sužavanje problematike međunacionalnih odnosa u predratnoj Jugoslaviji i uvjetovanje njihovog rješenja o rješenju hrvatsko-srpskih odnosa novina u poslijeratnom tretmanu te problematike u jugoslovenskoj historiografiji. Ne umanjujući značenje problema hrvatsko-srpskih odnosa za cjelokupni razvitak predratne Jugoslavije, ipak bismo bili skloniji tvrdnji, da je problem međunacionalnih odnosa u predratnoj Jugoslaviji, a tako i tokom NOB, problem koji je bio jednako aktuelan za sve ostale nacije, i sve akutniji što je pojedina od tih nacija bila ekonomski slabija, a time i manje u mogućnosti da dovede cjelokupnu državnu tvorevinu u pitanje. Primjer sporazuma Cvetković—Maček može nam djelomično na konkretnom primjeru pokazati koliko je rješenje hrvatskog pitanja bilo ujedno i rješenje međunacionalnih odnosa u predratnoj Jugoslaviji. Ono što je tražila hrvatska buržoazija od vladajuće klike mogla je eventualno da traži još jedino i slovenska, dok su ostale nacije i nacionalne manjine, zbog svog niskog stupnja društveno-ekonomskog razvitka, uvijek bile u situaciji da se priklone jednoj ili drugoj strani. Samo uporedno rješenje položaja svake pojedine nacije može garantirati temelje ravnopravnosti sviju nacija, a od stupnja njihovog ekonomskog razvitka zavisi i njihova stvarna ravnopravnost unutar jugoslovenske zajednice. Iz navedenih razloga, ne bismo mogli bez ikakvih ograda prihvatiti autorovu tezu o uslovljenosti rješenja međunacionalnih odnosa u predratnoj Jugoslaviji s rješenjem hrvatskog pitanja. Iako ovaj prilog nema pretenzija da ulazi u dublju analizu svih

stavova koje je autor zastupao u navedenom radu, potrebno je, bar djelomično, postaviti i problem položaja Komunističke partije Jugoslavije u kompleksu te problematike, prema onome kako je autor daje.

Razvitak KPJ autor zahvaća tek od 1935. godine s obzirom na to da je tek otada počeo stvarni rad na ozdravljenju i konsolidaciji Partije nakon perioda teških frakcijskih borbi i udaraca koje je Partiji zadala diktatura. Autor posve ispravno povezuje djelovanje KPJ s konkretnim strujanjem u jugoslavenskom društvu toga vremena, a posebno s problemom uloge Partije neposredno nakon ulaska Jugoslavije u aprilski rat. Zastupajući tezu da je poraz Jugoslavije u tom ratu bio rezultat nezainteresiranosti jugoslavenskih naroda za očuvanje monarhističke Jugoslavije, autor napore Partije da organizira narodni otpor protiv okupatora u tom sukobu svodi na to da »politička linija KPJ u obrani zemlje (u aprilskom ratu) od fašističkih agresora nije imala nikakva stvarna odjeka jer narodne mase, nezadovoljne monarhističkom Jugoslavijom, nisu bile spremne da tu liniju slijede«. (str. 21) Daljnji razvitak otpora jugoslavenskih naroda protiv fašističke okupacije autor usko povezuje s postepenim osvjeđenjem tog naroda »da ih je razbijanjem Jugoslavije i uspostavljanjem okupaciono-kvislinškog sistema zadesila još teža sudbina«. (str. 21) Uvjereni smo da autor kod toga nije mislio na pomanjkanje antifašističkog osjećanja kod jugoslavenskih naroda u aprilskom ratu i prije njega, ali svoje tvrdnje nije dovoljno obrazložio. Isto tako, iz autorovih stavova proizlazi da je otpor koji je Jugoslavija pokazala prema potpisivanju Trojnog sporazuma isključivo pučističkog karaktera, kao jednog od oblika borbe za vlast u monarhističkoj Jugoslaviji, potpomognuto samo od onih političkih snaga

koje su od puča očekivale političke koristi. Iz autorovih stavova, nameće nam se i pitanje karaktera NOB u prvim mjesecima okupacije, kada Partija nije još uspjela upoznati široke mase Jugoslavije i s karakterom revolucije koja je počela pod njenim vodstvom. Zbog toga smo skloniji mišljenju da je pasivan stav u aprilskom ratu i u prvim mjesecima oslobodilačke borbe zauzeo prvenstveno onaj dio jugoslavenskog društva koji je bio najmanje zainteresiran za očuvanje državne cjelovitosti Jugoslavije, a to sigurno nisu bile široke mase. U tom slučaju, distinkcije u ocjeni navedenih događaja nužno su potrebne.

Autor nije dublje ulazio ni u analizu društveno-ekonomskih promjena u jugoslavenskim zemljama tokom NOB. Nije dovoljno naglasiti da je Partiji »...pošlo za rukom da antifašističkom narodnooslobodilačkom pokretu dade revolucionarni karakter, da u procesu oslobodilačkog partizanskog rata izgradi revolucionarnu vlast i revolucionarnu armiju i da tako izvojuje potpunu pobjedu i uspostavi vlast radnog naroda...« (str. 26), jer NOB-a u tom slučaju dobija karakter spontanosti i slučajnosti, a posebno njeni korjeniti zahvati u strukturu jugoslavenskog društva. Iako na kraju svog napisa autor navodi podatke o socijalnoj strukturi učesnika NOB i kaže da su tokom narodnooslobodilačke borbe »...uporedo s političkim širenjem Narodnooslobodilačke fronte na bazi okupljanja svih patriotskih, antifašističkih i demokratskih snaga za oslobođenje od okupatora i za stvaranje nove, federativne Jugoslavije, sve više dolazilo do izražaja revolucionarno-socijalne težnje širokih narodnih slojeva, ...od strane KPJ..., programski usmjeravane u okvir politike Narodnooslobodilačke fronte« (str. 29), društveni aspekt promjena u jugoslavenskim zemljama tokom 1941—1945. godine

autor nije dovoljno objasnio, naročito s obzirom na gornje tvrdnje autora o nezainteresiranosti jugoslavenskih naroda za očuvanje Jugoslavije, kao i na pomanjkanje analize ostalih društvenih aspekata narodnooslobodilačkog pokreta u jugoslavenskim zemljama.

Autor je na zanimljiv način dao analizu nacionalnog pitanja u predratnoj Jugoslaviji i dijelom tokom NOB i time nastavio diskusiju oko karaktera pojave pokreta otpora u jugoslavenskim zemljama za vrijeme drugog svjetskog rata. Ipak, sam naslov teme zahtijevao je bar djelomično zahvaćenje i ostale problematike jugoslavenskog društva u periodu od 1918—1945. godine, a posebno tokom NOB, kao jugoslavenskog tipa socijalističke revolucije.

Prilog Ivana Jelića, Osnovni problemi Narodne fronte u Jugoslaviji do 1941. godine, ima sve elemente jedne studiozne rasprave o pojavi i razvitku fenomena Narodnog fronta u Jugoslaviji prije aprilskog rata sa obiljem bibliografskih podataka. To je prilog koji pokazuje svu širinu zahvata i ozbiljnost kojom je Komunistička partija Jugoslavije prišla problemu širenja fašizma u svijetu mnogo prije od službenog stava Komunističke internacionale prema tom pitanju.

Prilog Bosiljke Janjatović, Izbori za radničke komore u Hrvatskoj 1933. godine, vrijedan je doprinos izučavanju borbe Partije za revolucionarne principe u radu sindikata, na temelju arhivske građe i iz podataka tadašnje štampe.

U drugom dijelu časopisa »Prilozi i saopćenja« nalazi se niz vrlo vrijednih podataka o radničkom pokretu u Hrvatskoj između dva rata, o akcijama srednjoškolske omladine, kao i dva priloga o prilikama u NDH uoči njenog sloma i o sudbini nekih zatočenika logora u Kerestincu.

U trećem dijelu časopisa — »Izvori« — nalaze se neki podaci iz socijalističke štampe u Hrvatskoj,

koji se odnose na razvitak radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini u periodu od 1878—1894. godine.

U četvrtom dijelu časopisa — »Iz arhiva Instituta« — ima nekoliko vrlo vrijednih napisa koji nam govore o dosada još nepoznatim fondovima IHRPH, od kojih se posebno ističe prilog Mire Dimitrijević, Rukopisna ostavština Otokara Keršovanija (str. 223—243).

U petom dijelu časopisa — »Prilozi i bilješke« — suradnici Instituta donose prikaze niz historijskih časopisa. U tom dijelu posebnu pažnju zaslužuje prilog Miroslave Despot, Bibliografski rječnik francuskog radničkog pokreta (str. 280—282).

U šestom dijelu časopisa — »Bibliografija« — nalaze se bibliografski podaci historiografskih priloga iz sarajevskog časopisa »Pregled«, za period od 1946—1966. U sedmom dijelu časopisa — »Iz Instituta« — ima niz podataka o sudjelovanju Instituta u radu savjetovanja, seminara i izložbi, kao i popis članova novog Znanstvenog vijeća Instituta i uredničkih odbora stalnih biblioteka Instituta i časopisa »Putevi revolucije«.

Farkaš,-Kubović,-Sirotković, Stipetić - Štajner: Ekonomika Jugoslavije

(Prvi dio)

Informator, Zagreb, 1967, str. 379

Željko Jakšić

Udžbenička visokoškolska literatura u kojoj se retiraju problemi ekonomike Jugoslavije nije osobito brojna i danas je pretežnim dijelom već zastarjela i neupotrebljiva, kako zbog toga što se uglavnom za-

sniva na desetak i više godina za-
starjelim podacima, tako i zbog br-
zog razvoja jugoslavenske privrede
i bitnih promjena koje su u među-
vremenu izvršene u sistemu privre-
đivanja. U izvjesnoj mjeri izuzetak
predstavlja prethodna istoimena
knjiga gotovo iste grupe autora, ko-
ja je izašla pred četiri godine. Bila
je zapažena i prihvaćena u stručnoj
javnosti kao udžbenik zapaženih
kvaliteta, pa je to, kao i potrebe
studija, u dovoljnoj mjeri legitimi-
ralo autore da pridu pisanju novog
izdanja. U prvom svesku knjige, ko-
ji je predmet ovoga prikaza, udžbe-
nik je u tolikoj mjeri dopunjen, a
izmijenjen je način obrade i osnov-
na podjela materije, tako da je sa-
svim opravdana tvrdnja autora da
je ova knjiga u odnosu na prethod-
nu »potpuno novo djelo«.

U prvom svesku tretira se pro-
blematika općeg dijela ekonomike
Jugoslavije, dok će drugi svezak, u
kome se razrađuju ekonomike po-
jedinih privrednih oblasti i grana,
izaći docnije. Autori prvog dijela su
prof. dr Vladimir Farkaš, prof. dr
inž. Branko Kubović, prof. dr Jakov
Sirotković, prof. dr Vladimir Stipe-
tić i prof. dr Rikard Štajner, na-
stavnici Ekonomskog fakulteta u
Zagrebu, članovi katedre Ekonomi-
ke Jugoslavije.

Materija prvog sveska podijelje-
na je u pet glava. U prvoj glavi
»Uvod u ekonomiku Jugoslavije«
(str. 13—93) dr Jakov Sirotković
razmatra mjesto ekonomike Jugo-
slavije u sistemu ekonomskih na-
uka i problematiku privrednog raz-
voja, posebno obrađujući njene te-
orijske osnove, metode analize i
planiranja, te osnovne uvjete i ci-
ljeve privrednog razvoja. U drugoj
glavi »Ljudski i materijalni uvjeti
produkcije u jugoslavenskoj pri-
vredi« (str. 97—147) dr Vladimir
Stipetić iznosi problematiku stanov-
ništva, te prirodnog i proizvedenog
bogatstva. Autor treće glave »Uvjeti
privredivanja (privredni sistem)«
(str. 151—191), dr Rikard Štajner,

piše o osnovama i razvoju privred-
nog sistema, problematici raspodje-
le, planiranju, tržištu i cijenama u
našim uvjetima, novčanom i kredit-
nom sistemu, te o ekonomskim as-
pektima komunalnog sistema i bu-
džetskom sistemu. U glavi četvrtoj
»Strukturne promjene i tendencije
u razvoju ekonomike Jugoslavije«,
(str. 195—328) dr Vladimir Stipetić
razmatra neke karakteristike našeg
dosadašnjeg privrednog razvoja, na
temelju analize problematike narod-
nog dohotka i problematiku eko-
nomskih odnosa s inozemstvom. Dr
Vladimir Farkaš analizira proble-
matiku investicija i investicionih
učinaka i životnog nivoa, dok dr
Rikard Štajner piše o sistemu proš-
irene reprodukcije. U posljednjoj,
specifičnoj i vrlo interesantnoj, gla-
vi »Regionalni privredni razvoj Ju-
goslavije« (str. 331—366), dr inž.
Branko Kubović po definiranju poj-
ma i sadržaja privrednog razvoja
razmatra problematiku usmjerava-
nja i planiranja regionalnog privre-
dnog razvoja i iznosi neke rezultate
iz jugoslavenske prakse.

Definirajući predmet i sadržaj
istraživanja Ekonomike Jugoslavije
kao samostalne naučne discipline
dr Sirotković utvrđuje da ekono-
mika Jugoslavije kao nauka »o eko-
nomskoj stvarnosti društva u pr-
vom redu proučava ekonomsku
strukturu društva, odnosno sveu-
kupnost odnosa proizvodnje koji tu
strukturu sačinjavaju«, a sastoji se,
po njegovu mišljenju, iz nekoliko
međusobno povezanih područja: e-
konomske strukture, koja obuhvaća
»cjelinu odnosa proizvodnje, koje
nazivamo društvenim uvjetima, i
produktivnih snaga, koje tretiramo
kao materijalne uvjete proizvodnje;
privrednog sistema, koji tretira
»organizirane oblike i metode dru-
štvene organizacije proizvodnje«;
ekonomska politika obuhvaća »cje-
lokupnu aktivnost društva u privre-
di koja je predodređena ekonom-
skom strukturom društva, tj. dru-
štvenim i materijalnim uvjetima, a

zasniva se na privrednom sistemu« (str. 16). Prezentirali smo ove autore stavove prvenstveno zbog toga, jer nam se čini ako ekonomska politika obuhvaća »cjelokupnu aktivnost društva u privredi...« da onda nije, po našem mišljenju, pravilno postavljen odnos između ekonomske politike i privrednog sistema, koji obuhvaća »organizirane oblike i metode društvene organizacije proizvodnje«. U smislu navedenih autorovih definicija bilo bi logičnije razmatrati privredni sistem kao sastavni dio ekonomske politike, jer, po našem uvjerenju, ciljevi i sredstva ekonomske politike kao »cjelokupne aktivnosti društva u privredi« predodređuju i privredni sistem kao »organizacione oblike i metode društvene organizacije proizvodnje«. Dakle, po našem mišljenju privredni sistem je dvostruko uvjetovan, i to kako postojećom ekonomskom strukturom društva, tako i društvenom ekonomskom politikom. Po našem mišljenju, najbolji dokaz u prilog ovakve naše tvrdnje su promjene koje su morale biti izvršene u našem sistemu privređivanja u vezi s prelaskom iz ekstenzivnog na intenzivno privređivanje.

Predodređenost ekonomske politike, i privrednog sistema, kao njegov sastavnog dijela, ekonomskom strukturom društva uvjetuje da se u izlaganju ekonomike Jugoslavije posebna pažnja posvećuje istraživanju postojećeg sistema proizvodnih odnosa i nivoa razvitka proizvodnih snaga. Dok su problematici nivoa razvitka proizvodnih snaga autori posvetili veliku i po našem mišljenju odgovarajuću pažnju, smatramo da je potrebno konstatirati da to nije u adekvatnoj mjeri učinjeno i u izlaganju problematike proizvodnih odnosa. Dapače, ova problematika je skoro u cijelosti zapostavljena. To je među ostalim vidljivo već i iz naslova druge glave ovog sveska koji glasi: »Ljudski i materijalni uvjeti proizvodnje u ju-

goslavenskoj privredi«, mada bi s obzirom na citiranu definiciju ekonomike trebao glisati: »Društveni i materijalni uvjeti proizvodnje u jugoslavenskoj privredi«. Da to nije slučajnost vidljivo je i iz sadržaja druge glave, gdje autor tretira problematiku stanovništva, prirodnog i proizvedenog bogatstva, dok o problematici proizvodnih odnosa ne govori. Ukoliko i tretiraju ovu problematiku u drugim dijelovima knjige, autori to čine usputno i parcijalno. Posve je razumljivo da autori onda nisu analizirali niti »zostatke starog društva u sklopu novih društvenih odnosa u nastajanju«.

U izlaganju ekonomsko-političke problematike autori se uglavnom pridržavaju problema i rješenja »službene« ekonomske politike, ponekad im pristupajući i kritički. Međutim, u njihovim izlaganjima vrlo rijetko dolaze do izražaja postojeće dileme pred kojima se nalaze nosioci naše ekonomske politike, kao i aktuelne mogućnosti rješavanja pojedinih problema (kao npr. problematika novog deviznog režima). Svakako bi bilo poželjan, a od kolektiva ovako uglednih autora to bi se moglo i očekivati, jedan kritičkiji pristup aktuelnoj privrednoj problematici, ponajviše radi studenata kojima je knjiga u prvom redu i namijenjena, kako bi se djelovalo na razvijanje njihovih sposobnosti za analitički i kritički pristup problemima. Pored toga, prvenstvena namjena knjige kao sveučilišnog udžbenika uvjetovala je da se posebna pažnja posveti upravo njenom pedagoškom aspektu, koji po našem uvjerenju, nije u ovoj knjizi u dovoljnoj mjeri došao do izražaja.

I pored stavljenih primjedaba, kao i onih koje bi se još eventualno mogle staviti, smatramo da je knjiga napisana na visokom i ujednačenom stručnom i naučnom nivou, što pokazuje da su autori uspješno iskoristili prednosti kolektiv-

nog rada, pa u tom smislu treba odati priznanje i redaktorima dr-u Jakovu Sirotkoviću i dr-u Vladimiru Stipetiću.

U odnosu na prethodnu knjigu ovih autora knjiga predstavlja značajan napredak i u cjelini je vrijedan doprinos našoj visokoškolskoj

udžbeničkoj literaturi. Mada je prvenstveno namijenjena studentima ekonomskih fakulteta knjiga će korisno poslužiti i studentima drugih fakulteta i visokih škola, kao i širokom krugu onih koje zanimaju teorijski i praktički problemi jugoslavenske ekonomike.